

CYNGOR SIR YNYS MÔN	
Adroddiad i	Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio
Dyddiad	8 Mai 2025
Pwnc	ER GWYBODAETH YN UNIG: Crynodeb Archwilio Blynnyddol 2024
Pennaeth Gwasanaeth	Carys Edwards Pennaeth Proffesiwn AD a Trawsnewid Trawsnewid Corfforaethol
Awdur yr Adroddiad	Gwyndaf Parry Rheolwr Perfformiad a Gwella Trawsnewid Corfforaethol
Natur a Rheswm dros Adrodd O dan Gylch Gorchwyl y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio, mae'n ofynnol iddo oruchwylio trefniadau archwilio allanol (3.4.8.11.3) a goruchwylio effeithiolrwydd cysylltiadau rhwng archwilio allanol ac archwilio mewnol ac asiantaethau arolygu neu gyrff perthnasol eraill (3.4.8.11.4). Mae'n ofynnol i'r Pwyllgor hefyd dderbyn ac ystyried adroddiadau gan unrhyw reoleiddwyr neu arolygwyr eraill, fydd yn ffynhonnell sicrwydd defnyddiol (3.4.8.13.1).	

1.0 CYFLWYNIAD

- 1.1 Mae'r adroddiad hwn yn nodi'r sefyllfa o ran cyflawni rhaglen waith Archwilio Cymru mewn perthynas â cyflawni'r dyletswyddau canlynol; Archwilio'r cyfrifon, Gwerth am arian, Yr egwyddor datblygu cynaliadwy.
- 1.2 Cynhaliwyd archwiliad o Gyfrifon Cyngor Sir Ynys Mon 2023-24.
- 1.3 Adolygiad sicrwydd ac asesu risg drwy adolygu trefniadau y mae'r Cyngor wedi eu rhoi ar waith i sicrhau gwerth am arian o ran defnyddio ei adnoddau.
- 1.4 Gofal heb ei drefnu - fe adolygwyd sut y mae partneriaid yn cydweithio i wella llif cleifion allan o ysbytai yn y rhanbarth.
- 1.5 Cynaliawdwyedd ariannol - adolygwyd cynaliadwyedd ariannol y Cyngor gan gynnwys ffocws ar y camau gweithredu, y cynlluniau a'r trefniadau i bontio bylchau yn y cyllid ac ymdrin â phwysau ariannol dros y tymor canolig.
- 1.6 Mae'r adroddiad yn darparu rhestr o adroddiadau cenedlaethol Archwilio Cymru a gyhoeddwyd yn 2024 ynghyd â gwaith sy'n mynd rhagddo ac a gynlluniwyd ar gyfer 24-25.

2.0 ARGYMHELLIAD

2.1 Bod y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yn:

- Ystyried yr adroddiad a nodi'r sicrwydd a ddarperir ynddo.

Cyngor Sir Ynys Môn

Crynodeb Archwilio Blynyddol 2024

Dyddiad Cyhoeddi: Ebrill 2025

Dyma ein crynodeb archwilio ar gyfer Cyngor Sir Ynys Môn. Mae'n dangos y gwaith a gwblhawyd ers y Crynodeb Archwilio Blynyddol diwethaf a gyhoeddwyd ym mis Ebrill 2024. Mae ein crynodeb archwilio'n rhan o ddyletswyddau Archwilydd Cyffredinol Cymru.

Ceir rhagor o wybodaeth am y dyletswyddau hyn ar ein [gwefan](#).

Ynglŷn â'r Cyngor

Rhai o'r gwasanaethau y mae'r Cyngor yn eu darparu

Ffeithiau allweddol

Mae gan y Cyngor 35 o gynghorwyr sy'n cynrychioli'r pleidiau gwleidyddol canlynol:

- Plaid Cymru 20
- Annibynwyr Ynys Môn 8
- Y Grŵp Annibynnol 4
- Llafur Cymru 3

Gwariodd y Cyngor £184 miliwn ar ddarparu gwasanaethau¹ yn ystod 2023-24².

¹ Rydym yn diffinio gwariant ar wasanaethau fel cost gwasanaethau a godir ar y gronfa gyffredinol o'r Dadansoddiad Ariannu Gwariant, namyn costau unrhyw wasanaethau a ariennir o'r Cyfrif Refeniw Tai, gan ychwanegu praeseptau, ardollau a llog ar ddyledion.

² Ffynhonnell: Datganiad Cyfrifon 2023-24

Ffeithiau allweddol

O ran y sefyllfa ar 31 Mawrth 2024, roedd gan y Cyngor £38 miliwn o gronfeydd ariannol wrth gefn defnyddiadwy³. Mae hyn yn cyfateb i 21% o wariant blynyddol y Cyngor ar wasanaethau⁴.

Mae 2% o ardaloedd Sir Fôn yn rhai yr ystyrir eu bod ymhlith y 10% o ardaloedd mwyaf amddifadus yng Nghymru, sef y pedwerydd isaf o'r 22 o gynghorau unedol yng Nghymru⁵.

Rhagamcanir y bydd poblogaeth Sir Fôn yn gostwng 0.2% rhwng 2024 a 2043 o 69,800 i 69,600, gan gynnwys gostyngiad a ragwelir o 8% yn nifer y plant, gostyngiad o 7% yn nifer y boblogaeth o oedran gweithio a chynnydd o 17% yn nifer y bobl 65 oed a throsodd⁶.

Dyletswyddau'r Archwilydd Cyffredinol

Fe wnaethom gwblhau gwaith yn ystod 2023-24 i gyflawni'r dyletswyddau canlynol

- Archwilio'r Cyfrifon**

Bob blwyddyn, mae'r Archwilydd Cyffredinol yn archwilio datganiadau ariannol y Cyngor i wneud yn siŵr y rhoddir cyfrif priodol am arian cyhoeddus.

- Gwerth am arian**

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn archwilio pa un a yw'r Cyngor wedi sefydlu trefniadau i gael gwerth am arian am yr adnoddau y mae'n eu defnyddio, a rhaid iddo fod wedi'i argyhoeddi ei fod wedi gwneud hyn.

- Yr egwyddor datblygu cynaliadwy**

Mae angen i gyrff cyhoeddus gydymffurfio â'r ddyletswydd datblygu cynaliadwy wrth bennu eu hamcanion llesiant a chymryd camau i'w cyflawni. Rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol asesu i ba raddau y maent yn gwneud hyn.

³ Rydym yn diffinio cronfeydd ariannol wrth gefn defnyddiadwy fel cronfeydd wrth gefn y gellir eu defnyddio ar gyfer costau refeniw, lle nad yw'r diben wedi'i ddiogelu gan y gyfraith. Mae hyn yn golygu cyfanswm y gronfa gyffredinol, cronfeydd wrth gefn wedi'u clustnodi a balansau ysgolion. Nid yw'n cynnwys cronfeydd wrth gefn y Cyfrif Refeniw Tai, derbyniadau cyfalaf na grantiau cyfalaf anghymwysedig.

⁴ Ffynhonnell: Datganiad Cyfrifon 2023-24

⁵ Diffinnir ardal yn y cyd-destun hwn fel 'Ardal Gynnyrch Ehangach Haen Is'. Ffynhonnell: StatsCymru

⁶ Ffynhonnell: [StatsCymru, Amcanestyniadau o'r Boblogaeth](#)

Yr hyn a ganfuom

Archwiliad o Gyfrifon Cyngor Sir Ynys Môn 2023-24

Bob blwyddyn, rydym yn archwilio datganiadau ariannol y Cyngor.

I gyflawni dyletswyddau'r Archwilydd Cyffredinol rydym yn cwblhau prosiectau penodol, ond rydym hefyd yn dibynnu ar waith archwilio arall, a gwaith cyrff rheoleiddio megis Arolygiaeth Gofal Cymru ac Estyn (yr arolygiaeth addysg). Rydym yn cymryd canfyddiadau ein gwaith archwilio i ystyriaeth wrth asesu pa un a yw'r Cyngor wedi sefydlu trefniadau i sicrhau gwerth am arian. Caiff ein canfyddiadau a'n casgliadau eu crynhoi isod.

Ar gyfer 2023-24:

- cyflwynwyd y datganiadau drafft i'w harchwilio ar 28 Mehefin 2024. Roedd hyn cyn y terfyn amser a bennwyd gan Lywodraeth Cymru, sef 30 Mehefin 2024.
- roedd ansawdd y datganiadau drafft a gyflwynwyd i'w harchwilio'n dda ar y cyfan.
- rhoddodd yr Archwilydd Cyffredinol farn ddiamod bod datganiadau ariannol y Cyngor yn gywir a theg ar 4 Rhagfyr 2024, ar ôl y terfyn amser y cytunwyd arno gyda Llywodraeth Cymru, sef 30 Tachwedd 2024. Cwblhawyd ein gwaith archwilio cyn terfyn amser Llywodraeth Cymru, ac roedd yr oedi cyn ardystio'r cyfrifon i'w briodoli i amserlen cyfarfodydd y Cyngor.
- cafodd Datganiad Llywodraethu Blynyddol ac Adroddiad Naratif y Cyngor eu paratoi yn unol â Chod CIPFA a chanllawiau perthnasol. Roeddent hefyd yn gyson â'r datganiadau ariannol a baratowyd gan y Cyngor ac â'n gwybodaeth ni am y Cyngor.
- fe wnaed nifer o newidiadau i ddatganiadau ariannol y Cyngor a gododd o'n gwaith archwilio, gyda'r rheiny'n cael eu dwyn i sylw'r Pwyllgor Archwilio yn ein Hadroddiad ar yr Archwiliad o'r Datganiadau Ariannol ym mis Tachwedd 2024.
- yn ogystal â chyfrifoldebau'r Archwilydd Cyffredinol am archwilio datganiadau ariannol y Cyngor, mae ganddo gyfrifoldeb hefyd am ardystio nifer o hawliadau am grantiau a ffurflenni grantiau. Ar adeg ein Crynodeb Archwilio Blynyddol blaenorol, roedd gwaith i brofi nifer o hawliadau am Fudd-dal Tai'n dal i fynd rhagddo; ers hynny mae hawliadau 2021-22 a 2022-23 wedi cael eu hardystio ac mae gwaith i brofi hawliadau 2023-24 yn dal i fynd rhagddo.
- cyhoeddodd yr Archwilydd Cyffredinol y dystysgrif a oedd yn cadarnhau bod yr archwiliad o'r cyfrifon ar gyfer 2023-24 wedi cael ei gwblhau.

Adolygiad sicrwydd ac asesu risg

Fe wnaethom adolygu'r trefniadau y mae'r Cyngor wedi eu rhoi ar waith i sicrhau gwerth am arian o ran defnyddio ei adnoddau. Fe gynhyrchom ni'r adroddiad canlynol o'n gwaith sicrwydd ac asesu risg:

- Pennu amcanion llesiant – fe wnaethom fwrw golwg ar ddull y Cyngor o bennu ei amcanion llesiant. Canfuom fod y Cyngor wedi cymhwyso'r egwyddor datblygu cynaliadwy yn y broses o bennu ei amcanion llesiant newydd; fodd bynnag, ceir cyfleoedd i gryfhau'r defnydd o ddata ac adnabod y cyllid gofynnol.

Gofal heb ei drefnu

Fe wnaethom adolygu sut y mae partneriaid yn cydweithio i wella llif cleifion allan o ysbytai yn y rhanbarth. Mae rhyddhau cleifion yn amserol wedi bod yn her, nid dim ond yn lleol ond ledled Cymru a'r tu hwnt. Ein nod oedd darganfod sut y mae'r rhanbarth yn mynd i'r afael â'r materion hyn ac yn lleihau i'r eithaf y risgiau sy'n gysylltiedig ag oedi, sy'n gallu effeithio'n sylweddol ar brofiadau a deilliannau cleifion.

Canfuom, er bod partneriaid yn deall ac yn dangos ymrwymiad i wella llif cleifion allan o'r ysbyty, fod perfformiad yn dal i fod yn her eithriadol gydag effeithiau andwyol ar gyfer profiad a gofal cleifion. Rhaid i bartneriaid barhau i weithio'n unigol ac yn gydweithredol i osod a gweithredu canllawiau eglur, lliniaru'r heriau a achosir gan lai o gapasiti a gofal mwy cymhleth, a sicrhau yr eir ati'n barhaus i fonitro, herio, a chynyddu i'r eithaf effaith gweithgareddau.

Rydym wedi gwneud 16 o argymhellion i'r Bwrdd Partneriaeth Rhanbarthol, y mae cyflawni rhai ohonynt yn galw am gydweithio rhwng y Cyngor a'i bartneriaid rhanbarthol. Roedd y rhain ym meysydd hyfforddiant, monitro cleifion sy'n aros am ofal parhaus ar ôl cael eu rhyddhau, gwella'r modd y rhennir gwybodaeth, a chryfhau goruchwyliaeth ar berfformiad, gan gynnwys defnyddio'r gronfa integreiddio rhanbarthol.

Cynaliadwyedd ariannol

Yn ystod 2024, fe wnaethom adolygu cynaliadwyedd ariannol y Cyngor gan gynnwys ffocws ar y camau gweithredu, y cynlluniau a'r trefniadau i bontio bylchau yn y cyllid ac ymdrin â phwysau ariannol dros y tymor canolig. Canfuom fod gan y Cyngor drefniadau da i ymateb i heriau ariannol yn y tymor byr a chanolig, ond nad yw wedi ffurfioli ei drefniadau i gynllunio a goruchwyllo ei gynaliadwyedd ariannol tymor hwy.

Adroddiadau a chynhyrchion cenedlaethol a gyhoeddwyd yn 2024

Yn ogystal â gwaith lleol ym mhob cyngor, bob blwyddyn rydym hefyd yn cynnal astudiaethau ar draws y sector llywodraeth leol i wneud argymhellion ar gyfer gwella gwerth am arian. Fe gyhoeddodd ni'r adroddiadau canlynol yn 2024 a allai fod yn ddefnyddiol i'r Cyngor ac sydd i'w cael ar ein gwefan.

Teitl yr adroddiad	Dyddiad cyhoeddi a dolen i'r adroddiad
Cynaliadwyedd Ariannol Llywodraeth Leol	Rhagfyr 2024
Mae'r diweddariad i'r Offeryn Data Cynaliadwyedd Ariannol Llywodraeth Leol bellach yn cynnwys data o gyfrifon drafft 2023-24	Rhagfyr 2024
Y Fenter Twyll Genedlaethol yng Nghymru 2022-23	Hydref 2024
Teithio llesol (adroddiad ac offeryn data)	Medi 2024
Llywodraethu Awdurdodau Tân ac Achub	Medi 2024
Tai fforddiadwy	Medi 2024
Digidol o Fwriad? - Gwersi o'n hadolygiad o strategaethau digidol ar draws cynghorau yng Nghymru	Awst 2024
Defnyddio gwybodaeth am berfformiad: safbwynt defnyddwyr gwasanaethau a deilliannau – Crynodeb o ganfyddiadau ein hadolygiad yng nghynghorau Cymru	Gorffennaf 2024
Llywodraethu Awdurdodau'r Parciau Cenedlaethol	Ebrill 2024
Cefnogi Wcreiniaid yng Nghymru	Mawrth 2024
O ymdrin â heriau wrth iddynt godi i ddiogelu at y dyfodol – yr her i wasanaethau cyhoeddus Cymru	Chwefror 2024

Teitl yr adroddiad	Dyddiad cyhoeddi a dolen i'r adroddiad
Cynllunio ar gyfer datblygu cynaliadwy – Adnewyddu safleoedd tir llwyd	<u>Ionawr 2024</u>

Gwaith sydd yn yr arfaeth ar gyfer 2024-25

Fe wnaethom hefyd fwrw golwg ar yr heriau a'r cyfleoedd allweddol sy'n wynebu'r Cyngor. Gallai'r rhain gael effaith ar allu'r Cyngor i gyflawni ei rwymedigaethau cyfreithiol mewn perthynas â'r egwyddor datblygu cynaliadwy a'r modd y mae'n defnyddio ei adnoddau.

Mae ein gwaith arfaethedig ar gyfer 2024-25 yn cynnwys:

- Sicrwydd ac asesu risg
- Gwaith prosiect lleol – Rheolaeth Strategol o Falansau a Chronfeydd Wrth Gefn
- Gwaith prosiect lleol – Sefydlu Awdurdod Iechyd Porthladd

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn annibynnol ar y llywodraeth, ac fe'i penodwyd gan Ei Mawrhydi'r Frenhines. Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn gwneud ei waith gan ddefnyddio staff ac adnoddau eraill a ddarperir gan Swyddfa Archwilio Cymru, sy'n fwrdd statudol a sefydlwyd at y diben hwnnw ac i fonitro a chynghori'r Archwilydd Cyffredinol. Caiff Swyddfa Archwilio Cymru ei dwyn i gyfrif gan y Senedd.

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn archwilio cyrff llywodraeth leol yng Nghymru, gan gynnwys awdurdodau unedol, yr heddlu, awdurdodau tân ac achub, parciau cenedlaethol a chynghorau cymuned. Mae hefyd yn cynnal astudiaethau o werth am arian mewn llywodraeth leol, yn asesu cydymffurfiaeth â'r gofynion sy'n weddill o Fesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009 a gall gynnal arolygiadau arbennig dan Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021.

Y tu hwnt i lywodraeth leol, yr Archwilydd Cyffredinol yw archwilydd allanol Llywodraeth Cymru a'r cyrff cyhoeddus a noddir ganddi ac sy'n gysylltiedig â hi, Comisiwn y Senedd a chyrff y Gwasanaeth Iechyd Gwladol yng Nghymru.

Archwilio Cymru yw'r enw cyfunol anstatudol ar gyfer Archwilydd Cyffredinol Cymru a Swyddfa Archwilio Cymru, sy'n endidau cyfreithiol ar wahân sydd â'u swyddogaethau cyfreithiol eu hunain, fel a ddisgrifir uchod. Nid yw Archwilio Cymru yn endid cyfreithiol.

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

Mae'r ddogfen hon hefyd ar gael yn Saesneg.